

*Кучеренко Таїсія Михайлівна,
адміністратор юридичної клініки «Соціальна справедливість»
Київського національного економічного університету імені В. Гетьмана*

ФОРМУВАННЯ ЮРИДИЧНОЮ КЛІНІКОЮ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПРОФЕСІЙНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ СТУДЕНТА-ПРАВНИКА

У статті досліджено роль юридичної клініки в підготовці студентів-правників. У статті розглянуто формування правової культури студентів-правників юридичною клінікою та подальший вплив правової культури на професійну ідентичність студента-правника. Проаналізовано мету та завдання юридичної клініки та її значення у підготовці майбутніх правників.

***Ключові слова:** юридична клініка, професійна підготовка, правова культура, студенти-правники, професійна ідентичність.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку української держави вагомий вплив на розбудову демократичного суспільства здійснюють висококваліфіковані юристи. Саме вони покликані відігравати роль у суспільстві, яка забезпечує розвиток правової культури серед населення. Так, аналізуючи останні тенденції, можемо спостерігати збільшення інтересу до юридичної професії, що не може не тягнути за собою такі наслідки як високі вимоги до представників юридичної професії. Питання професійної ідентичності правника є досить важливим у процесі професійної підготовки майбутніх юристів та активного розвитку професійної компетентності, і означає усвідомлення своєї приналежності до певної професії.

Вивчення ролі саме юридичних клінік у формуванні професійної ідентичності студента-правника набуває широкої актуальності, адже саме юридична клініка покликана виховувати у студентів-правників навички, які визначають їх професійну приналежність і місце юриста у житті суспільства взагалом.

Розбудова демократичного суспільства, зміни у внутрішньому житті держави та визначення її місця у системі міжнародних відносин виводять на дослідження проблеми формування і впливу правової культури громадян в цілому. Оскільки правова культура є складовою частиною і засадою демократії, важливого значення набуває і виховання її у студентів-правників юридичної клініки. Саме студенти-правники юридичної клініки наділені можливістю нести цю культуру у суспільство, що набуває важливого значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізом впливу юридичної клініки на формування правової культури студентів-правників займалися такі науковці: Ю. Фігель, Р. Гентош, Є. Федик, О. Аксьонова, А. Галай, М. Дулеба, В. Журавський, О. Копиленко.

Особливу зацікавленість викликають праці українських науковців, які вивчали значення юридичних клінік у системі професійної юридичної освіти та їх роль у формуванні правової культури студентів-правників. Зокрема, М. Дулеба вважає, що завдяки створенню юридичних клінік громадський правозахист став більш дієвим та кваліфікованим, і юридичні клініки стали тією ланкою правового захисту, якої не вистачало, щоб забезпечити правову допомогу найбільш незахищеним громадянам [1, с. 5–6].

У своїй роботі «Юридична клініка» С. Молібог стверджує, що створення юридичної клініки забезпечує можливість практичного застосування студентами своїх знань та сприяє вирішенню питання загальнодержавного значення: допомоги найбільш соціально незахищеним прошаркам населення [2, с. 37].

Юридична клініка поступово стає невід'ємною частиною у кваліфікованій підготовці майбутніх правників. Проте залишаються невирішеними проблеми невизначеності подібних методів навчання, спрямованість на виховання у студентів-правників правової культури для виконання завдань, які покликана вирішувати юридична клініка.

Формування цілей статті. Мета та завдання статті полягають у дослідженні понять правової культури студента-правника, її формування юридичною клінікою та впливу на професійну ідентичність майбутніх юристів.

Виклад основного матеріалу. Питання професійної ідентичності правника є досить важливим у процесі професійної підготовки майбутніх юристів та активного розвитку професійної компетентності, і означає усвідомлення своєї приналежності до певної професії.

Студентів-правників важливо саме ідентифікувати себе з обраною професією для усвідомлення свого місця в системі міжособних стосунків. Через це стає необхідним визначення умов, за сприяння яких формується професійна ідентичність студентів-правників. Також питанням, яке потребує дослідження, є виділення особливостей формування осововної складової професійної ідентичності майбутніх юристів – правової культури.

Професійна ідентичність – це система знань, умінь і навичок з професійно спрямованих дисциплін, сприйняття цінностей, ідеалів, норм професійної спільноти, які забезпечують професійне самовизначення та розвиток професіонала [3, с. 1].

Як зазначає Я. Аронов у своїй дисертації, під професіоналізмом юриста варто розуміти комплексне явище, що включає систему спеціальних знань, умінь, навичок, цінностей, а також відображає ставлення до правничої діяльності, які є результатом процесу професійної соціалізації, що виражає спрямованість на підтримання порядку в соціумі на захист прав людини [4, с. 11].

Аналізуючи це визначення, можна дійти висновку, що професіоналізм юриста включає у себе важливу складову – правову культуру юриста, яка саме

і відображає ставлення до правничої діяльності, наслідком чого є забезпечення належного виконання юристом своєї роботи.

Поняття «правової культури», її значення та функції у суспільному житті останнім часом є предметом наукових досліджень. Але дослідники не можуть дійти єдиного визначення поняття правової культури та її складових частин і їх ролі у суспільному житті. Структуру правової культури можна визначити за наявністю таких основних складових: правосвідомість, яка має бути забезпечена на високому рівні і виконуватися; дотримання справедливості та захисту прав людини; правова активність громадян, яка забезпечується правомірною поведінкою у суспільстві та належною роботою органів державної влади.

Я. Аронов у своїй дисертації формулює поняття правової культури юриста, саме як категорія, що відображає правовий досвід та позначає систему правових цінностей, які у сучасних умовах включають верховенство права, людську гідність і справедливість.

Є. І. Федик стверджує, що особливостями мети та завдання правового виховання у студентів-юристів є:

1) формування стійкого уявлення про те, що людина, її права та свободи мають бути головною цінністю суспільства та держави;

2) вироблення ставлення до Конституції України як до святині, яка втілює здобутки у розбудові української державності та забезпеченні прав людини й українського народу;

3) прищеплення правильного розуміння високої значимості професії юриста в сучасних умовах, зокрема у справі захисту основних прав і свобод людини, законних прав та інтересів громадян;

4) формування у студентів науково обґрунтованих уявлень про властивості та риси правової держави, яка має бути сформована в Україні, та готовності брати активну участь у її розбудові;

5) забезпечення глибокого засвоєння такого обсягу юридичних знань, який є необхідним для виконання відповідних професійно-юридичних функцій;

6) формування загальної і правової культури у майбутніх юристів на рівні, який максимально відповідав би моделі юриста;

7) прищеплення студентам – майбутнім юристам розуміння необхідності використовувати свої знання та навички для проведення правової пропаганди серед інших груп населення, забезпечення правопорядку, законності, належного захисту законних прав та інтересів усіх учасників правовідносин [5, с. 16].

Як зазначає В. В. Дудченко, право неможливо зрозуміти в належний спосіб, не усвідомивши його цілей, тому юрист має знати систему цінностей сучасного суспільства та використовувати право як засіб досягнення справедливості у межах цієї системи цінностей [6, с. 67].

Отже, формування правової культури у майбутніх юристів на рівні, який буде відповідати професійному рівню юриста-практика, є чи не найголовнішою метою та завданням правового виховання юристів.

Головною рисою правової культури студента-правника є саме відчуття справедливості, на формування якого впливають навички: знання і вміння застосування чинного законодавства та вміння оперувати правовими принципами.

Правова культура завжди позначається на формуванні моральної культури. Адже правова культура є обов'язковим чинником для формування високих моральних цінностей студента-правника. Поняття змісту правових явищ, як-от: правосуддя, законності, правової відповідальності додержання норм права та застосування їх забезпечують закріплення у громадян осовних засад моралі.

Отже, можна дійти висновку, що правова культура юриста вже у себе включає повагу й дотримання принципів верховенства права, справедливості і людської гідності, що є складовою більш морально-правового аспекту.

Правова культура у студентів-правників формується протягом всього часу навчання студента у правничій школі в процесі опанування ним всіх, без винятку, університетських навчальних програм і курсів, зокрема і його роботи у юридичній клініці. Програми і заходи, передбачені правничою клінічною освітою, повинні якомога повніше сприяти формуванню такої культури в практиці надання різних форм правничої освіти і правової просвіти [7, с. 92].

На думку Н. Ю. Коваленко, під правосвідомістю студентської молоді, яка безпосередньо впливає на зміст професійної правосвідомості, слід розуміти систему понять, поглядів, уявлень, настроїв, почуттів та емоцій, які виражають відношення студентів до права і законності, їх поняття про належний правопорядок, правомірну чи неправомірну поведінку в суспільстві. Здійснені дослідження вказують на те, що в сучасний період право сприймається молодими людьми як другорядне явище, а не як базова, фундаментальна ідея, хоча через вищу правову компетенцію студенти-юристи мають більш зрілу та менш суперечливу правову свідомість, на відміну від студентів, які навчаються на факультетах неюридичного спрямування [8, с. 119].

Відповідно до «Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України» метою юридичної клініки є саме: підготовка та навчання студентів у дусі дотримання й поваги до принципів верховенства права, справедливості і людської гідності та формування правової культури у громадян. Юридична клініка у своїй діяльності може і повинна забезпечувати виховання у студентів-правників саме високого рівня правосвідомості, який полягає в умінні студентів оцінювати закон з позиції справедливості, прав людини та дотримання ними правомірної поведінки. І студенти-правники, які наділені правовою культурою, зможуть на належному рівні нести цю культуру, її цінності для громадян [9].

Загалом участь студентів у роботі юридичної клініки не тільки дає змогу отримати навички практичної роботи юриста, але й полегшує засвоєння основних дисциплін під час навчання, і зі свого боку, сприяє у формуванні правової культури студентів-правників.

О. М. Аксьонова вважає можливим розглядати юридичну клініку як специфічне середовище, яке має конкретний вплив на процес формування професійної свідомості та правової культури її учасників. На її думку, встановлюючи певні правила поведінки учасників юридичної клініки, побудовані на принципах моралі та права, клініки тим самим сприяють формуванню правосвідомості та правової культури, а також підвищують рівень правовиховної діяльності [10, с. 7].

До того ж відповідно до мети та завдань юридичної клініки для її повного та ефективного функціонування керівництво юридичної клініки і вищого навчального закладу повинно організувати й забезпечити проведення правоосвітніх, правороз'яснювальних та інших навчально-практичних заходів, підготовку й поширення публікацій для населення з актуальних правових питань, проведення науково-практичних конференцій, семінарів, тренінгів та інших заходів з актуальних правових питань [9].

Засобами, якими досягається виховання юридичною клінікою правової культури у студентів-правників, є:

- лекції, семінари та тренінги на правову тематику, які організовуються юридичною клінікою за підтримки керівництва університету та АЮКУ;
- безпосереднє надання юридичних консультацій клієнтам, які звертаються до юридичних клінік;
- заходи, які відбуваються за участі практикуючих юристів, де є можливе спілкування з студентами-консультантами та обмін досвідом;
- підготовка юридичною клінікою друкованих видань;
- проведення правопросвітницьких заходів у межах проекту «Street law»;
- організація спеціальних організаційно-освітніх акцій, як-от: конкурси, круглі столи, брейн-ринги.

Особливу увагу необхідно приділити саме проведенню правопросвітницьких заходів у межах проекту «Street law», що являє собою своєрідний курс лекцій для певної категорії школярів і має на меті ознайомити їх із правовими інституціями, які можуть забезпечити уникнення ними неприємних юридичних колізій у їх повсякденному житті [11, с. 90].

Юридична клініка «Соціальна справедливість» Київського національного економічного університету імені В. Гетьмана також спрямовує свою діяльність серед виконання основних завдань на виховання правової культури студентів-правників. Так, юридичною клінікою організовуються зустрічі з практикуючими юристами у межах заходів: «Знання до кави», «Вечір юридичного кіно». Саме

спілкування з практикуючими юристами дає студентам більшу можливість сформувати загальне уявлення про юристів як носіїв правової культури у суспільстві та їх професійну ідентичність серед безлічі інших професій. Також напрямом діяльності, який спрямований на виховання правової культури громадян, є проведення правопросвітницьких заходів у межах проєкту «Street law», «Юридичний навігатор».

Через це не можна повною мірою погодитися із твердженням О. О. Орлової про те, що юридичну клініку (як діяльність студентів юридичних навчальних установ з отримання практичних навичок через надання юридичних консультацій населенню, яке потребує юридичної допомоги) слід розглядати як особливий різновид юридичної освіти (для студентів юридичних навчальних закладів) і правової просвіти (для населення) [12].

Уявляється, що юридична клініка є традиційним суб'єктом правового виховання, а не окремою формою правової освіти, правового виховання чи різновидом юридичної освіти, оскільки у своїй діяльності використовує практично всі наявні форми, засоби та методи такого виховання, характер та зміст яких визначено на нормативному та доктринальному рівнях [13, с. 117].

Досягнення мети розвитку правової культури громадян забезпечується через правопросвітницьку діяльність, а саме: поінформованість, яка є важливим аспектом формування юридично зрілої особи, доказ необхідності і соціальної корисності законів і підзаконних актів та вміння користуватися законами й іншими актами у практичній діяльності в повсякденному житті.

Формами правового виховання як зовнішнього вираження організаційної діяльності юридичних клінік є саме правова освіта студентів-клініцистів, яка є цілеспрямованим процесом правового навчання, доведення до студентів, відвідувачів юридичної клініки та інших категорій осіб відомостей про прийняття нових законів та підзаконних актів, їх змісту та спрямованості, поширення студентами-клініцистами правових знань серед населення шляхом тлумачення норм права через засоби масової інформації, робота із шкільною молоддю [13, с. 117].

Як зазначають В. С. Журавський та О. Л. Копиленко, робота молодих юристів у юридичній клініці дає змогу усвідомити цінність і значення отриманих теоретичних знань, оволодіти методологією та процесуальною технікою застосування цих знань на практиці [14].

Досліджуючи цю тематику, не можна не звернути увагу і на особливості впливу юридичної клініки на систему сучасного отримання юридичної освіти в Україні, яка полягає переважно на теоретичному викладанні знань, яке ґрунтується на засвоєнні студентами-правниками у переважній більшості норм позитивного права – чинного законодавства. У процесі семінарських занять студенти вивчають практичне право, проте цього засвоєння у межах академічних годин

недостатньо для отримання на фініші студента-правника, який готовий відразу поринути у практику застосування засвоєних норм права у практичній професійній діяльності з повністю сформованими поняттями правової культури.

На думку Р. Гентоша, такий розрив між теорією та практикою втілюється у прихованому протистоянні між т. зв. професорським правом, яке абстрагується від реального, живого права й інколи орієнтує студентів на неіснуючі цінності та стереотипи, і реально функціонуючим, живим правом, правом практиків-юристів [15, с. 5–6].

Академічний стиль викладення матеріалів для студентів не може достатньою мірою враховувати всі аспекти юридичної професії. Це стосується і питання формування правової культури студентів-правників. За межами професійного викладання залишають багато проблемних питань, з якими стикаються юристи уже під час самостійної професійної діяльності, що значною мірою впливає на професійну ідентичність студентів-правників.

Юридична клініка якраз є тією ланкою, яка здатна об'єднувати теоретичну юридичну освіту та практичну професійну діяльність, а отже, – і інструментом, який прямо впливає на формування професійної культури майбутнього правника уже на стадії навчання у закладі освіти.

Головна мета юридичних клінік полягає у підвищенні рівня практичних знань, умінь і навичок студентів юридичних спеціальностей, після цього основною метою є забезпечення доступу представників соціально вразливих груп суспільства до правової допомоги, і третьою основною метою є формування правової культури студентів-правників та громадян.

Висновки. Юридична клініка є вагомим інструментом виховання у майбутніх правозахисників професійних навичок та правової культури. Професіоналізм і справедливість тріумфують у юридичній практиці лише тоді, коли юрист як служитель закону чесно виконує свій морально-правовий обов'язок, постійно підвищує свою майстерність, опановує досягнення теоретичної та практичної юриспруденції, які забезпечуються заходами юридичної клініки.

До того ж питання формування правової культури майбутніх юристів, їх правосвідомості, ціннісних орієнтацій набуває особливого значення в умовах модернізації права та юридичної освіти. Внаслідок недосконалості методів юридичної освіти у більшості вищих навчальних закладів України недостатньо уваги приділяється практичній підготовці студента, формуванню його правосвідомості, правової культури. Саме на ліквідацію цієї прогалини у навчальному процесі й спрямована діяльність юридичної клініки.

Тому дослідження впливу юридичної клініки на формування саме правової культури студентів правників має важливе значення у побудові в Україні демократичної держави, захистом прав громадян у якій будуть займатися ква-

ліфійковані правники, адже першим реальним доторком до професійної діяльності студента правника і першим кроком до формування професійної ідентичності майбутнього юриста є саме юридична клініка.

Список використаних джерел

1. Гентош Р. Є. Діяльність юридичних клінік у сфері громадського правозахисту: посіб. для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Львів, 2003. 126 с.
2. Молібог С. Юридична клініка. *Центр комерційного права*. Київ, 2002. 104 с.
3. Ващенко Т., Клібайс Т. Психологічні особливості формування професійної ідентичності у майбутніх психологів та юристів. *Наукові здобутки студентів Інституту людини*. 2016. № 2(6). С. 1–2. URL: file:///C:/Users/%D0%A2%D0%B0%D1%81%D1%96%D0%BA/Downloads/77-314-1-PB.pdf
4. Аронов Я. Професійна культура юриста та її значення у юридичній практиці: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2020. 223 с.
5. Федик Є. І. Формування правової культури студентів-юристів: теоретичні та прикладні аспекти (на матеріалах діяльності навчальних закладів з підготовки молодших спеціалістів): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 1996. 87 с.
6. Дудченко В. В. До питання щодо перспектив розвитку українського права. *Право ХХІ століття: становлення та перспективи розвитку*: зб. наук. праць міжнар. наук.-практ. конф. «Другі Прибузькі юридичні читання». Миколаїв, 24–25–26 листопада 2006 р. С. 67.
7. Правнича клінічна освіта в Україні: навч. посіб. за заг. ред. В. М. Суценка. Київ: ВАІТЕ, 2020. 274 с.
8. Коваленко Н. Ю. Правосвідомість студентської молоді в сучасний період. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2006. № 5(55). С. 119.
9. Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України: Наказ Міністерства освіти та науки України від 03.08.2006 р. *Офіційний вісник України*. 2006. № 32. С. 680.
10. Аксьонова О. М. Правовиховний вплив юридичних клінік на формування правової культури майбутніх юристів. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки»*. Т. 26(65). 2013. № 2–1(Ч. 1). С. 7.
11. Басай В. Д. Вплив програм клінічної освіти на якість підготовки юристів. *Часопис Київського університету права НАН України*. 2003. № 2. С. 90.
12. Орлова О. Правове виховання і роль міліції у його здійсненні на сучасному етапі розвитку суспільства (теоретичні та прикладні аспекти): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2008. 17 с.
13. Лоджук М. Т. Юридичні клініки як суб'єкти правового виховання. *Правове життя сучасної України*: матеріали міжнар. наук. конф. проф.-виклад. складу. Одеса: Фенікс, 2011. Т. 1. С. 117.
14. Дулеба М. В. Діяльність «юридичних клінік» України: шляхи розвитку та вдосконалення: наук.-практ. посіб. Київ: Атіка, 2004. С. 3.
15. Діяльність юридичних клінік у сфері громадського правозахисту: посібник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / Р. Є. Гентош, М. В. Дулеба, В. О. Козлов, О. С. Котуха. Львів, 2003. С. 5–6.

References

1. Hentosh, R. Ye. (2003). Diialnist yurydychnykh klinik u sferi hromadskoho pravozakhystu: posib. dlia studentiv yurydychnykh spetsialnosti vyshchykh navchalnykh zakladiv. Lviv.
2. Moliboh, S. (2002). Yurydychna klinika. *Tsentr komertsiihnoho prava*. Kyiv.
3. Vashchenko, T., Klubais, T. (2016). Psykholohichni osoblivosti formuvannia profesiinoi identichnosti u maibutnikh psykholohiv ta yurystiv. *Naukovi zdobutki studentiv Instytutu ludyny*, 2(6) S. 1–2. URL: file:///C:/Users/%D0%A2%D0%B0%D1%81%D1%96%D0%BA/Downloads/77-314-1-PB.pdf
4. Aronov, Ya. (2020). Profesiina kultura yurysta ta yii znachennia u yurydychnii praktytsi: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.01. Kyiv, 2020.
5. Fedyk, Ye. I. (1996). Formuvannia pravovoi kultury studentiv-yurystiv: tertychny ta prykladni aspekty (na materialakh diyalnosti navchalnykh zakladiv z pidhotovky molodshykh spetsialistiv): avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk:12.00.01. Lviv.
6. Dudchenko, V. V. (2006). Do pytania shchodo perspektiv rozvytku ukrainskoho prava. *Pravo XXI stolittia: stanovleniia ta perspektyvy rozvytku*: zb. nauk. prats mizhnar. nauk.-prakt. konf. «Druhi Prybuzki yurydychni chytannia». Mykolaiv S. 67.
7. Pravnycha klinika osvita v Ukraini: navch. posib. / za zah. red. V. M. Sushchenka. (2020). Kyiv: VAITE.
8. Kovalenko, N. Iu. (2006). Pravosvidomist studentskoi molodi v suchasnyi period. *Biuletyn Ministerstva yustytii Ukrainy*. № 5(55). S. 119.
9. Pro zatverdzhennia Typovoho polozhennia pro yurydychnu kliniku vyshchoho navchalnoho zakladu Ukrainy: Nakaz Ministerstva osvity ta nauky Ukrainy vid 03.08.2006 r. *Ofitsialnyi visnyk Ukrainy*. 2006. № 32. S. 680.
10. Aksonova, O. M. (2013). Pravovykhovnyi vplyv yurydychnykh klinik na formuvannia pravovoi kultury maibutnikh yurystiv. *Uchenye zapisky Tavrycheskoho natsionalnogo universytetu ym. V. Y. Vernadskogo. Seriya «Yuridicheskie nauki»*. T.26(65), 2–1 (Ch. 1). S 7.
11. Basai, V. D. (2003). Vplyv prohram klinichnoi osvity na yakist pidhotovky yurystiv. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava NAN Ukrainy*, 2. S. 90.
12. Orlova, O. (2008). Pravove vykhovannia i rol militsii u yoho zdiisnenni na suchasnomu etapi rozvytku suspilstva (teoretychni ta prykladni aspekty): avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.01. Kyiv.
13. Lodzhuk, M. T. (2011). Yurydychni kliniky yak subiekty pravovoho vykhovannia. *Pravove zhyttia suchasnosti Ukrainy: materialy mizhnar. nauk. konf. profesor.-vyklad. skladu*. Odesa: Feniks. T. 1. S. 117.
14. Duleba, M. V. (2004). Diyalnist «yurydychnykh klinik» Ukrainy: shliakhy rozvytku ta vdoskonalennia: nauk.-prakt. posib. Kyiv: Atika. S. 3.
15. Hentos, R. Ye., Duleba, M. V., Kozlov, V. O., Kotuha O. S. (2003). Diyalnist yurydychnykh klinik u sferi hromadskoho pravozakhystu: posibnyk dlia studentiv yurydychnykh spetsialnosti vyshchykh navchalnykh zakladiv. Lviv, S. 5–6.

Taisia Kucherenko. Formation of legal culture by the legal clinic and it's influence on the professional identity of the lawyer student

The article examines the role of the legal clinic in the training of law students, and in more detail the formation of legal culture in them and its impact on professional identity. The purpose and tasks of the legal clinic and its importance in the training of future lawyers are analyzed. At

the current stage of development of the Ukrainian state, highly qualified lawyers exert a significant influence on the development of a democratic society. It is they who are called to play a role in society that ensures the development of legal culture among the population. The issue of professional identity of a lawyer is quite important in the process of professional training of future lawyers and active development of professional competence, and means awareness of one's belonging to a certain profession. As a result of the imperfection of legal education methods in most higher educational institutions of Ukraine, insufficient attention is paid to the practical training of the student, the formation of his legal awareness, legal culture. The activities of the legal clinic are aimed at eliminating this gap in the educational process. In its activities, the legal clinic can and should ensure the education of law students at a very high level of legal awareness, which consists in the ability of students to evaluate the law from the standpoint of justice, human rights and their observance of lawful behavior.

And law students who are endowed with a legal culture will be able to carry this culture and its value for citizens at a high level. The means by which the legal clinic cultivates the legal culture of law students are: lectures, seminars and trainings on legal topics, which are organized by the legal clinic with the support of the university and AYUKU management, direct provision of legal advice to clients who apply to legal clinics, events that take place with the participation of practicing lawyers, where it is possible to communicate with students-consultants and exchange experience, preparation by the legal clinic of printed editions of legal educational events within the framework of the «Street law» project, organization of special organizational and educational actions such as: competitions, round tables, brain rings. Therefore, the study of the influence of the legal clinic on the formation of the legal culture of law students is of great importance in building a democratic state in Ukraine, in which the rights of citizens will be protected by qualified lawyers. The first real touch to the professional activity of a law student and the first step to the formation of a professional identity is the legal clinic itself.

Keywords: legal clinic, professional training, legal culture, law students, professional identity.

УДК 340

DOI 10.31558/2786-5835.2023.1.1.12

Матвєєва Юлія Іванівна,

*канд. юрид. наук, завідувач Навчальної лабораторії «Правнича клініка»
Національного університету «Києво-Могилянська академія»*

ДЕБАТИ ТА ЮРИДИЧНА АРГУМЕНТАЦІЯ: ЗНАЧЕННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ МАЙБУТНІХ ПРАВНИКІВ

У XXI ст. у світі високорозвинених інформаційно-комп'ютерних технологій все частіше обговорюються питання про те, чи будуть збережені певні професії через заміну багатьох процесів людської діяльності надбаннями диджиталізації. Не оминуло це питання і ролі юристів. Але чи так все просто у світі прийняття юридичних рішень? Чи зможе, наприклад, Chat GPT приймати судові рішення, готувати юридичні консультації? Вбачається, що у сучасному світі зі стрімкою динамікою суспільних відносин роботи не зможуть вирішувати складних юридичних завдань. Відтак роль юриста є важливою, а інформаційно-комп'ютерні технології покликані удосконалювати процеси і пришвидшувати підготовку документів. Для майбутнього правника важливе значення мають навички ведення публічного дискурсу, формування і побудови аргументів. Для цього важливим є дотримання принципів свободи, рівності та автономії усіх учасників дискусії. У процесі підготовки до дискусії